

Çocuklar İçin Hazırlanan Masal Kitaplarındaki Dil Dışı Göstergelerin İncelenmesi*

*Zeynep ÇETİNKAYA EDİZER***

*Meltem Merve KONU****

Öz

İletişimde, kullanılan dil kadar dil dışı göstergeler de önem taşımaktadır. Özellikle okul öncesine ve okumaya yeni başlayan çocuklara yönelik hazırlanan kitaplarda görsellerin yansıttığı iletiler çok önemlidir. Bu dönemdeki çocuklar, karşılaştıkları görselleri çoğu zaman kendilerince anlamlandırıp bir masal uydurarak bir başkasına aktarabilmekte ya da kendi kendilerine anlatabilmektedirler. Çalışmada bu yaşlar için masalları anlamlandırma ve yorumlama sürecinde kullanılan dil dışı göstergelerin önemini belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda dünya klasik masallarından olan Bremen Mızıkacıları, Çizmeli Kedi, Külkedisi, Pamuk Prenses ve Uyuyan Güzel masal kitaplarındaki görseller, Charles Sanders Peirce'ün kuramı dâhilinde incelenmiştir. Böylelikle masallardaki içselleştirme ediminde dil dışı göstergelerin yeri ve önemi açığa çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Charles Sanders Peirce, dil dışı gösterge, göstergebilim, masal.

A Semiotic Analysis of Extralinguistic Signs in Fairytale Books for Children

Abstract

In communication, extralinguistic signs are as important as the language used. Especially, in books prepared for preschoolers and children who begin to read anew, the messages conveyed by visuals are very important. Children that age can often interpret those visuals by themselves and they can either talk about them by making up a story or talk about them by themselves. The purpose of this study is to determine the importance of extralinguistic signs used in making sense of tales and interpreting them by children in this age period. To this end, images in the worldwide known classic tale books, The Town Musicians of Bremen, Puss in Boots, Cinderella, Snow White, and Sleeping Beauty were examined, using the theory by Charles Sanders Peirce. Thus, the place and importance of extralinguistic signs in the internalization of tales were determined.

Keywords: Charles Sanders Peirce, extralinguistic sign, semiotics, tale.

*Bu çalışma; Zeynep ÇETİNKAYA EDİZER'in danışmanlığını yaptığı Meltem Merve KONU'nun "Çocuklar İçin Hazırlanan Masal Kitaplarındaki Dil Dışı Göstergelerin İncelenmesi" adlı yüksek lisans tezinin bir bölümünden özetlenerek hazırlanmıştır.

** Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, İstanbul, cetinkayazeynep@gmail.com

*** Arş. Gör., Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Bursa, meltemmerve@uludag.edu.tr

Giriş

Saussure (1998: 109-11)'e göre dil, gösteren (ses/işitimi imgesi) ve gösterilenden (kavram) oluşan bir gösterge dizgesidir. Peirce ise göstergeyi, nesnesini temsil ederek başka şeyin yerine koyulabilme özelliğine sahip, kişiye seslenerek zihninde denk bir gösterge yaratan anlam ve şeyden oluşan bir öge olarak tanımlar (Fiske, 2003). Ona göre düşünme süreci; gösterge, nesne ve yorumlanan arasındaki ilişkiden oluşur (İşgüven, 1996: 15).

Peirce, göstergelerin mantıksal işlevi üzerinde durduğu için üçlüklere dayalı bir sistem oluşturmuştur. Peirce'ün bu sınıflandırmasında en temel olan ve en çok gönderme yapılı göstergeleri nesnelere açısından varlıksal bağıntı, benzerlik ya da saymacalık içermelerine göre belirti, görüntüsel gösterge (ikon) ve simge olarak üçe ayırdığı tasniftir (Vardar, 2001: 86).

Doğal göstergeler ya da belirtiler, anlam sağlayan gösterge türleridir. İşgüven (1995)'in Sebeok'tan aktardığına göre belirti kavramı, yorumu yapılmadığı takdirde kesinlikle anlamı olmayan bir gösterge türü olarak tanımlanmaktadır. Belirti doğadaki nesnelere tümünden etkilenir, dolayısıyla nesnelere pek çok ortak yöne sahiptir ve nesneye yöneliktir.

Belirtinin nesneyle ilişkisi doğal olarak gerçekleştiği için belirti göstergesinde iletişim kurma niyeti yoktur. Tek taraflı bir bilgi edinme süreci söz konusudur ve doğrudan insan algısına bağlıdır. Göstergelere anlam yükleyen insanlardır. İnsanın anlamlandırma edimi olmadığı sürece belirtilerin göstergesel bir işlevi olmaz. Belirti, bir başka olgu ya da durum hakkında bize bir şey gösteren, açıklayan ve doğrudan algılanabilen bir gösterge türüdür. Belirtilerde gösteren ile gösterilen arasındaki ilişki diğer gösterge türlerinden farklıdır. Bir belirtide gösteren ile gösterilen arasındaki ilişki gelişigüzedir. Örneğin, *ateş dumanın* nedeni olduğu sürece, duman ateş demektir. Duman göstereni ile ateş gösterileni arasında neden-sonuç ilişkisi vardır (Günay, 2004).

Bu neden-sonuç ilişkisi, bitişiklik ilişkisini ortaya çıkarır. Belirtinin dış gerçeklikle oluşturduğu bitişiklik ilişkisi, belirtiyle işaret ettiği olay arasındaki bağlantının insanlar tarafından kurulmadığını, bunun deneysel bir olgu olduğunu anlatır. Belirti, doğal, istem dışı ya da amacı olmayan bir olgudur. Kısacası, belirti ancak onu yorumlamasını bilene bir şeyler anlatan doğal bir göstergedir. *Karın kış; öksürüğün hastalık; beyaz saçın yaşlılık; sararmış yaprağın sonbahar; gülümsemenin mutluluk; ayın gece* belirtisi olduğu söylenilebilir. Tüm bu belirti örneklerinde doğal durumlar söz konusudur; diğer bir deyişle kişinin müdahalesi dışında doğal olarak gerçekleşen olay, olgu ve durumlar bulunmaktadır.

Görüntüsel göstergeler ise nesnesi olmasa bile varlıklarını sürdüren ve amaçlanan işlevi bir biçimde yerine getiren göstergelerdir ve dış gerçekliği benzerlik izlenimi uyandıracak biçimde yansıtmaktadır. Fotoğraf, resim, çizim, kaydedilmiş ses ya da herhangi bir olguyu öykünme yoluyla

Çocuklar İçin Hazırlanan Masal Kitaplarındaki Dil Dışı Göstergelerin İncelenmesi

göstermeyi amaçlayan çeşitli davranışlar, görsel gösterge olarak nitelendirilmektedir (Vardar, 2001). Burada nesnesine benzeme söz konusudur (Fiske, 2003). Nesnenin bulunmadığı durumlarda bu göstergeler söz konusu nesne ya da kişiyi temsil etmekte ve belirli bir amacı yerine getirmektedir. Örneğin bir *kedi fotoğrafı*, yanında kedi olmadan da onu temsil edebilmektedir.

Görüntüsel göstergenin nesneyi temsil etme özelliği, çocuğun bilişsel gelişimiyle de uyum göstermektedir. Çocuklar, daha duyuşsal motor dönemindeyken nesnenin sürekliliğini öğrenmekte ve içsel temsilcisini oluşturmaktadır. Böylece kavram ve dil gelişimi başlamaktadır (Senemoğlu, 2003). Bu da çocukları, ileriki yaşlarda simgeleri anlayabilme özelliğine götürmektedir.

Simge, benzerlik ve uzlaşma ilişkisi içinde soyut ve sayılamayan, tek bir gösterilene göndermede bulunan görsel bir biçimdir. Anlam, benzerlik ve uzlaşma ilişkisi içinde, kültürel ve toplumsal bir değere sahip, sayılamayan, soyut bir gerçeklikle özdeşleşir (Kıran, 2002). Simge ve nesne arasındaki ilişkiyi, yorumlayan çağrışımsal olarak oluşturur. Simge bir kural olduğu için ancak bu kuralı bilenler, asıl nesne ve simge arasında bağlantı kurabilir.

Simgede gösterge ve nesne arasında bağlantı ve benzerlik bulunmamaktadır. Simgenin iletişimde kullanılmasını sağlayan tek neden ise insanların yerine geçtiği şeyi nitelemesi konusunda üzerinde anlaşmış olmalarıdır. Bir simgenin nesnesiyle bağlantısı uzlaşma, anlaşma ya da kural sonucu olan bir göstergedir (Fiske, 2003). Örneğin *yüzük evliliğin*, *terazi adaletin*, *güvercin barışın* simgesidir. Simge iletişim amacıyla üretilmiş yapay bir göstergedir ve nesneye çağrışım yoluyla göndermede bulunmaktadır. Bu çağrışımı da insanlar zihinlerinde kurmaktadır (Günay, 2004).

İnsan yaşamında göstergeleri, edinilen bilgiler çerçevesinde çözümleyerek anlamlandırma, yorumlayarak yaşama geçirme ve bu şekilde yaşamı sürdürme önemli süreçlerden biridir. Bildirişim ya da estetik amaçlı olsa da göstergeler, hayatın her alanında bir şekilde yer almaktadır. Göstergeler dizgedeki birbiri ile olan ilişkileri dâhilinde ve bağlama göre farklı anlamlar da kazanabilmektedir. Anlayışı, algılayışı, olay ve durumlara bakış açısını etkileyen bir birim olan gösterge, çoğu durumda kültürü yansıtmakta ve yorumlanırken sahip olunan değer ve normlar temel alınmaktadır. Bütün göstergeler gösteren ve gösterilen, diğer bir ifadeyle biçim ve anlamdan oluşmaktadır. Göstergebilimsel çözümler yaparak bu göstergeleri uygun şekilde anlamlandırmak ve doğru yorumlamak, göstergelerin anlaşılabilirliği ve iletişimin sağlıklı sürdürülebilirliği için büyük önem taşımaktadır.

Kültürleşme süreci, doğduğumuz andan itibaren içine dâhil olduğumuz ve bitmeyen bir süreçtir. Çocukluktan itibaren aile içi eğitimlerle başlayan bu süreç, çevre ve okulun da katkısı ile zenginleşmektedir. Bu anlamda çocukluk döneminde eğitime ilk adımlardan birini oluşturan masalın da önemi büyüktür. Masal, birtakım değerlerin aktarılmasında, hayal dünyasının gelişmesinde, dili

kullanma becerisi ve merak duygusunu geliştirmede önemli bir türdür. Masalda işlenen değerler, çocukları hayata hazırlayan tecrübeler kazandırmasından dolayı onlar için bir örnek oluşturmaktadır. Özellikle okul öncesi okuma yazma bilmeyen çocuklar için masal kitaplarındaki yazılardan çok görseller dikkati çekmektedir. Yazıları okuyamayan çocuk, arkadaş arasında ya da monolog dünyasında görselleri anlamlandırarak kimi durumda kitabın içeriğiyle ilgisi bile olmayan anlatılar üretebilmektedir. Bu noktada göstergeler ve yansıttıkları iletiler büyük önem taşımaktadır. Hayatın her alanında yer alan göstergeler, masal kitaplarında da yer almakta ve çocuklar farkında olmadan bu göstergeleri anlamlandırarak masalları içselleştirmektedirler.

Alan yazına bakıldığında göstergebilimle ilgili film, fotoğraf, afiş, para, çocuk kitapları, ders kitapları konularında yapılmış birtakım çalışmalar olduğu görülmektedir (Günay ve Aktuğ, 2003; Uluyacağı, 2007; Çulha, 2011; Yalçın ve Çetinkaya Edizer, 2012; Yılmaz ve Temizkan, 2013; Ercantürk, 2015; Demir ve İlden, 2016). Bu alanda yapılan çalışmaların büyük bir oranının radyo, televizyon ve sinema, grafik tasarım, gazetecilik, reklamcılık, iletişim bilimleri, mimarlık ve tasarım, resim öğretmenliği, halkla ilişkiler ve görsel iletişim gibi alanlar tarafından yapıldığı görülmüştür. Bu doğrultuda da söz konusu çalışmalarda göstergebilim adı altında görsellere yönelik renk, ışık, çekim, müzik, arka plan, zaman, uzam gibi teknik boyutlara ait değerlendirme ölçütlerinin yanı sıra göstergebilimle ilgili olarak gösteren-gösterilen, düz anlam-yan anlam, sözdizim-anlambilim-edibilim, dizisellik-dizimsellik, simgesel kodlar açılarından da incelemeler yapılmıştır. Fakat bu incelemeler, yapılan bölümlerle doğru orantılı olarak film, reklam, afiş, kapak tasarımı, fotoğraf, resim, eser mimarisi, logo ve amblem, gazete gibi inceleme nesnelere üzerine yapılmıştır.

Alanyazın taraması sonucunda çalışma konusuna benzer olarak yapılan öykü ve masalların içerik çözümlemelerine dayanan çalışmalara rastlanmış (İşeri, 2002; Erdem, 2009; Güneş, 2012; Saraç, 2014; Korkut, 2015); fakat öykü, roman ya da masallardaki görsel öğeleri incelemek amacıyla yapılmış göstergebilimsel bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmanın, görsel imgelerin metni anlamlandırma sürecindeki önemini ortaya koyma amacıyla gerçekleştirilmiş olmasının bu boşluğun doldurulmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda çalışmada çocuklar için hazırlanan masal kitaplarındaki dil dışı göstergeler, Peirce'ün kuramı dâhilinde incelenmiştir. Üçlü yapıya göre oluşturulmuş kurama göre görselleri sınıflandırarak incelemek, görsellerin betimlenmesinde, özellikle de anlamlandırılmasında önemli ipuçları sağlayacaktır. Araştırmanın problem tümcesi, "Çocuklar için hazırlanan masal kitaplarında kullanılan dil dışı göstergeler nelerdir ve hangi anlamları karşılamak amaçlarıyla kullanılmıştır?" şeklindedir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada göstergebilimsel çözümleme yöntemi kullanılmıştır. Kuramsal temelli bir inceleme yöntemi yoluna gidilmiştir. Çözümlemeler, Peirce'ün üçlü sisteme dayalı olan dil dışı göstergeler kuramına göre yapılmıştır.

Örnekleme

Araştırmada, dünya klasik masallarından yararlanılmıştır. Bu masalların içerisinden Bremen Mızıkacıları, Çizmeli Kedi, Külkedisi, Pamuk Prenses ve Uyuyan Güzel masalları seçilmiş ve incelenmiştir. İncelemeye alınan kitaplar aşağıda verilmiştir:

1. Bremen Mızıkacıları. (2014). (Çev. Necla Ülkü KUGLİN). Ankara: Bilgi Yayınevi.
2. Çizmeli Kedi. (2014). (Haz. Necla Ülkü KUGLİN). Ankara :Bilgi Yayınevi.
3. Külkedisi. (2014). (Haz. Necla Ülkü KUGLİN). Ankara: Bilgi Yayınevi.
4. Pamuk Prenses. (2014). (Haz. Necla Ülkü KUGLİN). Ankara: Bilgi Yayınevi.
5. Uyuyan Güzel. (2014). (Haz. Necla Ülkü KUGLİN). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Verilerin Toplanması

Çalışmada öncelikle dil dışı göstergelerin incelenmesine ilişkin çalışmalar taranmıştır. Sonra çocuklar için hazırlanan Grimm Kardeşlere ait Bremen Mızıkacıları, Çizmeli Kedi, Külkedisi, Pamuk Prenses ve Uyuyan Güzel masalları belirlenerek yayınevinden bu masallar temin edilmiştir. İncelemeye alınan masal kitapları, dil dışı gösterge kuramına göre çözümlenmiştir. Çalışma grubunda yer alan kitaplar belirti, görüntüsel gösterge ve simge özelliklerine göre irdelenmiştir.

Verilerin Analizi

Bulgular yorumlanırken ilgili kitaptaki görseller *gösterge türü, gösterge, gösteren, gösterilen* ve *metin içi gönderim* olmak üzere 5 başlık altında değerlendirilmiştir. Gösterge türü sınıflandırmasında belirti, simge ve görüntüsel gösterge ulamlarından herhangi birine dâhil edilen göstergeler *nesne, mimik, jest, eylem, bitki, insan, hayvan, gök cismi, zaman, kıyafet, dış görünüş, yiyecek, yapı, müzik, yer şekli, eşya* ve *mücevherat* ulamlarında değerlendirilmiştir. *Gösteren* ögesi olarak görselde görünenler tabloya yansıtılmış, *gösterilen* ögesi olarak ise göstergenin düz anlamı diğer bir deyişle metin dışı anlamı esas alınmıştır. Bu noktada metin içi gönderimde de metne bağlı kalınarak göstergenin yan anlamı yansıtılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde incelenen masal kitapları ile ilgili bulgular tablolaştırılmış ve söz konusu bulgulardan yola çıkılarak kitap ile ilgili yorumlar yapılmıştır. Görseller sayfa sayfa yorumlanarak olayların gerçekleşme sırasına göre tablolara yerleştirilmiştir. *Bremen Mızıkacıları* adlı masal kitabındaki bulgular, Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. *Bremen Mızıkacıları Masalına Ait Bulgular*

Gösterge Türü	Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Metin İçi Gönderim
Belirti	Gök cismi	Havadaki güneş	Aydınlık	Gündüz
Görüntüsel gösterge	Bitki	Bahçedeki samanlar	Şehirden uzaklık	Yakında hayvan olduğu
Görüntüsel gösterge	Eylem	Adamın eşeği beslemesi	Köy hayatı	Eşeğin aç olması
Görüntüsel gösterge	Mimik	Hayvanların ağızlarını açmaları	Ses çıkarmaları	Konuşmaları
Belirti	Nesne	Evin bacasından çıkan duman	Ateş	Sobanın yandığı, havanın soğuk olduğu
Görüntüsel gösterge	İnsan	Kaçan insanlar	Acil durum	Tehlike, gürültüden korkmaları
Belirti	Mimik	Kedinin dişlerini göstermesi	Sinirlilik	Hayduta kızması
Görüntüsel gösterge	Bitki	Soğan	Yere düşmüş soğan	Tehlike, kavga
Görüntüsel gösterge	Nesne	Haydutun cebindeki kılıcı	Kötülük/güvenlik	Tehlike /savunma
Belirti	Mimik	Haydutların gözlerini açmaları	Şaşkınlık	Hayvanların yaptıklarına şaşkınlıkları

Tablo 1’e göre Bremen Mızıkacıları masalında belirti (f=4) ve görüntüsel gösterge (f=6) türlerine yer verildiği görülmektedir. Bu verilere göre en çok görüntüsel gösterge türü kullanılmış, simge türüne ise hiç yer verilmemiştir. Bitki, eylem, mimik, nesne ve insan göstergeleri görüntüsel gösterge ulamına dahil edilirken; gök cismi, nesne ve mimik göstergeleri belirti ulamına dahil edilmiştir. *Çizmeli Kedi* masalındaki bulgular, Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. *Çizmeli Kedi Masalına Ait Bulgular*

Gösterge Türü	Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Metin İçi Gönderim
Simge	Eylem	Kedinin şapka çıkarması	Mutluluk	Başarı
Görüntüsel gösterge	Jest	B.k’nin ellerini açması	Çaresizlik	Ne yapacağını bilememe
Belirti	Eylem	B.k’nin çimene uzanması	Yorgunluk	Kedinin söylediklerini dinlemesi
Görüntüsel gösterge	Mimik	Tavşanların meraklı bakışları	Merak etme	Kedinin söylediklerini dinlemeleri
Belirti	Jest	Kedinin b.k’yi işaret etmesi	Duruma dikkat çekme	Kralın dikkatini çekme
Belirti	Gök cismi	Havadaki bulutlar	Gündüz,	Olayların gündüz

Çocuklar İçin Hazırlanan Masal Kitaplarındaki Dil Dışı Göstergelerin İncelenmesi

Belirti	Bitki	Bahçedeki çiçekler	aydınlık	gerçekleşmesi
Görüntüsel gösterge	Jest	Kedinin kollarını iki yana açması	Yaz	Yok
Görüntüsel gösterge	Eylem	Köylülerin buğday toplaması	Mutluluk	Planı uygulama mutluluğu
Belirti	Nesne	Pencereden gelen aydınlık	Geçim derdi	Köy hayatı
Simge	Eylem	Köylülerin kral karşısında eğilmesi ve şapka çıkarması	Gündüz, aydınlık	Olayların gündüz gerçekleştiği
Belirti	Meyve	Tarladaki üzüm	Saygı	Krala saygı
			Yaz	Yok

Tablo 2’de görüldüğü gibi Çizmeli Kedi masalında belirti (f=6), görüntüsel gösterge (f=4) ve simge (f=2) türlerine yer verilmiştir. Bu masalda en çok belirti türüne ilişkin örnekler yer almıştır. Simge türüne bu masalda az yer verilmiştir. Eylem, jest ve mimik göstergeleri görüntüsel gösterge; meyve, nesne, bitki, gök cismi ve eylem göstergeleri belirti; diğer eylem göstergeleri ise simge türüne dâhil edilmiştir. Tablo 3’te *Külkedisi* masal kitabına ait bulgular verilmiştir.

Tablo 3. *Külkedisi Masalına Ait Bulgular*

Gösterge Türü	Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Metin İçi Gönderim
Belirti	Eylem	K’nin kediyi kucağına alması	Sevgi	Sevgi
Belirti	Nesne	Tencereden çıkan duman	Ateş	Yemek yenileceği
Görüntüsel gösterge	Yiyecek	K’nin önündeki pirinç taneleri yığını	İşi olduğu	Baloya gidemesin diye ü.a’nın engeli
Belirti	Dış görünüş	Ü.a’nın beyaz saçı	Yaşlılık	Yaşlı bir üvey anne
Belirti	Mimik	Camdaki kuşların gülümsemesi	Olağan-üstülük	K’nin baloya gideceğine sevinmeleri
Belirti	Mimik	K’nin gözlerini kapaması	Gözlerinin ağrması, uykusunun gelmesi	Mutluluk
Simge	Nesne	Korumaların kalkan ve mızrakları	Güvenlik	P’nin gücü
Belirti	Gök cismi	Yıldızlar	Karanlık	Balonun gece olduğu
Simge	Jest	Ü.k.k’nin ve ü.a’nın başlarını tutmaları	Mutsuzluk, çaresizlik	Ayakkabının K’ye olduğuna üzölmeleri
Görüntüsel gösterge	Yapı	Sarayın etrafındaki tek katlı evler	Yaşam alanı	Şehirden uzaklık

Tablo 3’teki verilere göre Külkedisi masalında belirti (f=6), görüntüsel gösterge (f=2) ve simge (f=2) türüne yer verildiği görölmektedir. Bu masalda belirti türü, diğer türlere göre daha fazla gösterilmiştir. Eylem, dış görünüş, mimik ve gök cismi göstergeleri belirti; nesne ve jest göstergeleri

simge; yiyecek ve yapı göstergeleri görüntüsel gösterge türüne dâhil edilerek yorumlanmıştır. *Pamuk Prenses* masalına ilişkin bulgular, Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. *Pamuk Prenses Masalına Ait Bulgular*

Gösterge Türü	Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Metin İçi Gönderim
Belirti	Bitki	Pamuk prenses ve prensin etrafındaki çiçekler	Yaz	Mutluluk
Simge	Eşya	Saraydaki uçları altın perdeler	Zenginlik	Statü
Görüntüsel gösterge	Hayvan	Pamuk prensesin etrafında uçan beyaz kuşlar	Doğa hayatı	Saflık, masumluk
Simge	Eylem	Kraliçenin yumruğunu sıkması	Sinirlenme	P.p'nin ondan daha güzel olmasına kızması
Simge	Hayvan	Kraliçenin odasındaki baykuş	Kötülük	Kraliçenin kötü biri olması
Belirti	Dış Görünüş	Pamuk prensesin kızarmış yanakları	Korku, endişe	Ormanda korkması
Görüntüsel gösterge	Eylem	Cücenin gözlerini ovuşturması	Ağlama	P.p'yi öldü sanması
Belirti	Mimik	Pamuk prensesin etrafındaki kuşların gözlerini kapatmaları	Üzüntü	P.p'yi öldü sanmaları
Simge	Eylem	Cücelerin şapka çıkarması	Mutluluk	P.p'nin yaşamasına sevinmeleri
Görüntüsel gösterge	Eylem	Prens p.p'nin elini tutması	Sevgi	Mutlu son
Simge	Eylem	Cücenin p.p ve prensi alkışlaması	Mutluluk, onaylama, destek olma	Mutlu son

Pamuk Prenses masalına ait tabloya göre belirti (f=3), görüntüsel gösterge (f=3) ve simge (f=5) türlerine yer verilmiştir. Bu bulgular çerçevesinde simge türünün en fazla kullanıldığı belirtilebilir. Eşya, hayvan ve eylem göstergeleri simge; hayvan ve eylem göstergeleri görüntüsel gösterge; bitki, dış görünüş ve mimik göstergeleri belirti türüne dâhil edilerek yorumlanmıştır. Tablo 5'te *Uyuyan Güzel* masalına ait bulgular sunulmuştur.

Tablo 5. *Uyuyan Güzel Masalına Ait Bulgular*

Gösterge Türü	Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Metin İçi Gönderim
Simge	Hayvan	P'nin kıyafetindeki kartal	Güç	Kahramanlık
Simge	Nesne	Şatoya asılmış bayraklar	Ülke temsili	Kralın gücü
Belirti	Mimik	U.g'nin ve hizmetkârların gülümsemesi	Mutluluk	U.g'nin doğum günü olması
Simge	Yapı	Saray	Zenginlik	Kralın gücü
Belirti	Dış görünüş	Kral ve kraliçenin beyaz saçları	Yaşlılık	Yaşlı kral ve kraliçe
Simge	Kıyafet	Perinin yerlere kadar	Yok	Güç

Çocuklar İçin Hazırlanan Masal Kitaplarındaki Dil Dışı Göstergelerin İncelenmesi

Simge	Kıyafet	uzanan pelerini P'nin pelerini	Güç	Kahramanlık
Görüntüsel gösterge	Jest	Kraliçenin iki elini birbirine geçirmesi	Çaresizlik	Periden yardım isteme
Görüntüsel gösterge	Bitki	Şatonun etrafının çalı ve ağaçlarla kaplı olması	Şehirden uzak olma	Şehirden uzak olma
Görüntüsel gösterge	Jest	Kral ve kraliçenin kollarını iki yana açmaları	Mutluluk	U.g'nin kurtulduğuna sevinmeleri

Tablo 5'e göre Uyuyan Güzel masalında belirti (f=2), görüntüsel gösterge (f=3) ve simge (f=5) türlerine yer verildiği görülmektedir. Bu masalda simge türünün daha çok kullanıldığı söylenebilir. Hayvan, nesne, yapı ve kıyafet göstergeleri simge; mimik ve dış görünüş göstergeleri belirti; bitki ve jest göstergeleri görüntüsel gösterge türüne dâhil edilerek yorumlanmıştır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Masallar, çocukların karşılaştıkları ilk edebî türlerden biridir. Bu tür aracılığıyla çocukların hayal gücü, dili ve düşünce dünyası gelişmektedir. Bu gelişme sürecinde çocuklar dinlediğini anlama becerilerinin yanı sıra görselleri anlama ve anlamlandırma becerilerini de kullanmaktadırlar. Bu açıdan çocuklara sunulan masal kitaplarındaki görsellerin işlevleri ve onlara yüklenen anlamlar, önem taşımaktadır. Resim, şekil, hareket, jest, mimik gibi dil dışı göstergeler, anlamı oluşturmada önemli ipuçları sunmaktadırlar. Bu nedenle çalışmada, çocuklar için hazırlanan masal kitaplarındaki dil dışı göstergelerin neler olduğunu ve hangi anlamları karşıladığını belirleme amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Bilgi Yayınevine ait dünya klasik masallarından olan Bremen Mızıkacıları, Çizmeli Kedi, Külkedisi, Pamuk Prenses ve Uyuyan Güzel adlı beş farklı masal seçilmiş ve incelenmiştir.

İncelenen Bremen Mızıkacıları masalı için belirti (f=4) ve görüntüsel gösterge (f=6); Çizmeli Kedi masalı için belirti (f=6), görüntüsel gösterge (f=4) ve simge (f=2) ; Külkedisi masalı için belirti (f=6), görüntüsel gösterge (f=2) ve simge (f=2); Pamuk Prenses masalı için belirti (f=3), görüntüsel gösterge (f=3) ve simge (f=5) ve Uyuyan Güzel masalı için belirti (f=2), görüntüsel gösterge (f=3) ve simge (f=5) göstergesinin kullanıldığı görülmüştür. Bu bulgulara bakıldığında Bremen Mızıkacıları masalında görüntüsel gösterge; Külkedisi ve Çizmeli Kedi masallarında belirti göstergesinin en fazla kullanıldığı görülmektedir. Pamuk Prenses ve Uyuyan Güzel masalında ise simge türü en fazla kullanılmıştır.

İncelenen masalarda görüntüsel gösterge türünün yoğun olarak kullanıldığı masallar için çocuğun çok zorlanmadan masalın metin içi ve metin dışı anlamlarına yönelik tahminler yapabileceği sonucuna ulaşılabilir. Belirti türünün daha fazla kullanıldığı masalarda ise çocuğun göstergenin metin içi ve metin dışı anlamlarına yönelik tahminlerde bulunurken düşünmeye daha çok sevk edileceği sonucuna ulaşılabilir. Simge türünün daha fazla kullanıldığı masallar ise çocuğun masal hakkında ön

bilgisi yoksa anlama yönelik çıkarımda bulunması için daha fazla düşünmeye ihtiyaç duyacağını bir göstergesi sayılabilir.

Bu doğrultuda Bremen Mızıkacıları masalını görsellere bakarak yorumlamanın çocuk tarafından daha kolay olacağı söylenilebilir. Çünkü görüntüsel gösterge türü belirti ve simge türüne göre daha kolay yorumlanabilen ve çoğunlukla ön bilgi gerektirmeyen bir türdür. Fakat belirti türünün en yoğun kullanıldığı Külkedisi ve Çizmeli Kedi masalları için yorumlamanın biraz daha zor olabileceği ve simge türünün en yoğun kullanıldığı Pamuk Prenses ve *Uyuyan Güzel* masallarının ise yorumlaması en zor masal olabileceği sonucuna varılabilir. Çünkü simge türünü yorumlamak belirli dünya bilgisi ve metinlerarasılık bilgisine sahip olmayı gerektirmektedir. Eğer çocuk bu bilgilere sahip değilse bu masalı yorumlarken zorlanacaktır.

Masalların metin ve görsellerinin bilimsel açıyla değerlendirilerek bu eserlerden hangi açılardan istifade edileceğini belirleyen çalışmaların sayıca artırılması gerekmektedir. Alan yazın taraması sonucunda elde edilen verilere de dayanılarak öykülerdeki göstergeleri inceleyen çalışmalara ulaşılamaması da bu alanda bir boşluğun var olduğunu göstermektedir.

Kaynaklar

- Çulha, O. (2011). Göstergebilim (semiyotik) tekniği kullanılarak Kanada fotoğraflarının incelenmesi. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (13), 409-424.
- Demir, Y. & İlden, S. (2016). Seyfi Teoman filmlerinin göstergebilimsel afiş çözümlemesi. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 9 (17), 79-111.
- Ercantürk, O. K. (2015). *Göstergebilim açısından Türkçe ders kitapları*. Çanakkale: Çanakkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış doktora tezi.
- Erdem, M. D. (2009). Göstergebilim (semiotik) açısından Rasim Özdenören'in "it" hikâyesi. *Turkish Studies*, 4 (6), 120-169.
- Fiske, J. (2003). *İletişim çalışmalarına giriş*. (Çev. S. İrvan). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Günay, V. D. ve Aktuğ, G. (2003). İlköğretimde kullanılan bazı Türkçe ders kitaplarındaki dil dışı göstergelerin işlevleri açısından değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Tömer Anadili Dil ve Eğitim Dergisi*, 29, 1-16.
- Günay, V.D. (2004). *Dil ve iletişim*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Güneş, A. (2012). Koca nine ile tilki adlı masalın göstergebilimsel çözümlemesi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 2(4), 39-52. ISSN: 1308-3198.
- İşeri, K. (2002). *Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin ilköğretim programına uygunluğunun incelenmesi: Göstergebilimsel bir betimleme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış doktora tezi.
- İşgüven, M. M. (1995). Şiir dilinde imge. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 12(1), 98-133.
- İşgüven, M.M. (1996). Charles Sanders Peirce'ün Göstergebilimdeki Yeri, Önemi; Nesne, Gösterge ve Yorumlanandan Oluşan Üçlü Küme Kuramının Ana Hatları Üzerine Bir İnceleme. *Dil Dergisi*, 42, 15-21.
- Kıran, Z. (2002). *Dilbilime giriş*. Ankara: Seçkin Yayın ve Dağıtım.
- Korkut, E. (2015). Göstergebilimsel çözümleme: Tembel adam masalı. *Milli Folklor*, 27 (108), 74-83.
- Saraç, Ö. (2014). "Bir göze bir gül" adlı masalın göstergebilimsel açıdan incelenmesi. *Studies of the Ottoman Domain*, 4(6), 24-30. ISSN: 2147-5210.

Çocuklar İçin Hazırlanan Masal Kitaplarındaki Dil Dışı Göstergelerin İncelenmesi

Saussure, F. de. (1998). *Genel dilbilim dersleri*. (Çev. B. Vardar). İstanbul: Multilingual Yayınları.

Senemoğlu, N. (2003). *Gelişim öğrenme ve öğretim, kuramdan uygulamaya*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Uluyağcı, C. (2007). Simge kavramı ve bir film çözümlemesi: karşılaşma. *Selçuk İletişim Dergisi*, 5 (1), 217-224.

Vardar, B. (2001). *Dilbilimin temel kavram ve ilkeleri*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Yalçın, E. ve Çetinkaya Edizer, Z. (2012). Türkçe ders kitabında yer alan bazı görsel metin örneklerinin C.S. Peirce'ün dil dışı göstergeleri açısından incelenmesi. 5. *UTEOK özet kitapçığı* (s.82). Mersin: Mersin Üniversitesi.

Yılmaz, M. & Temizkan, M. (2013). Türkiye Cumhuriyeti'nde tedavüle sürülen banknotların göstergebilimsel çözümlemesi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*. 36, 86-131.

Extended Abstract

Introduction

Peirce defines sign as “an item having the feature of something that it represents” (Fiske, 2003). According to him, sign consists of signifier, signified, and interpretant.

Peirce constituted a sign system based on trinities, by emphasizing the logical function of signs for the purpose of classifying semiotic facts completely. In Peirce's classification, signs have three parts as index, iconic sign and symbol (Vardar, 2001).

The sign used as index doesn't include communicational aim. Index is a type of sign that signifies something to us about another fact or situation, explaining and being able to be perceived directly. In an index, relationship between signifier and signified is random (Günay, 2004).

Iconic signs are signs in existence without their object and achieve intentional function somehow and represent external reality by resemblance. Various behaviors aiming to signify a photograph, picture, drawing, recorded voice or any fact with imitation are described as iconic signs. At this point, resembling to its object is the topic (Fiske, 2003).

Symbol is a visual form referring to only one signified, abstract and uncountable in resemblance and agreement relation. As symbol is a rule only, knowing this rule can connect the real object with the symbol.

Signs take part in every walk of life. Their interpretation reflects culture. All signs consist of signifier and signified, in other words, form and meaning. Interpreting these signs by making semiotic analysis has great importance in understanding signs and maintaining communication.

In this study, extralinguistic signs in children's fairytale books were examined in the light of Peirce's theory, and the visuals were interpreted through description. The research question for the study was, “What are the extralinguistic signs used in children's fairytale books and for what purpose are they used?”

Method

In this study, semiotic analysis method was used. Analyses were made according to Peirce's extralinguistic sign theory, based on the trinity system.

In the study, firstly, studies related to the extralinguistic sign were reviewed. Then, the Town Musicians of Bremen, Puss in Boots, Cinderella, Snow White and Sleeping Beauty written for children were selected. These tales were provided by the Bilgi Publishing House. The selected tale books were examined by using the extralinguistic sign theory. The books were examined in terms of three features: index, iconic sign, and symbol.

In the interpretation of the findings, visuals in the books were evaluated under five subtitles which were sign type, sign, signifier, signified, and reference in text.

Result and Discussion

The aim of this research was to determine what the extralinguistic signs used in fairytales for children were. To that end, five different tales, the Town Musicians of Bremen, Puss in Boots, Cinderella, Snow White and Sleeping Beauty from among the world classical tales published by the Bilgi Publishing House were selected and examined. Signs were classified as either index, symbol or iconic sign for sign type.

The analysis showed that the frequency of signs in the selected books were: index (f=4) and iconic sign (f=6) in the Town Musicians of Bremen; index (f=6), iconic sign (f=4) and symbol (f=2) in Puss in Boots; index (f=6), iconic sign (f=2) and symbol (f=2) in Cinderella; index (f=3), iconic sign (f=3) and symbol (f=5) in Snow White, and index (f=2), iconic sign (f=3) and symbol (f=5) in Sleeping Beauty. Looking at these findings, it was seen that iconic sign in the Town Musicians of Bremen and index sign in Cinderella and in Puss in Boots were the mostly used signs in these three works. Symbol was used mostly in Snow White and Sleeping Beauty.